



Yeni bir dünya için

McKenzie Wark

Derleme
Kasım 2014

Türkçesi: Işık Barış Fidaner

yersizseyler.wordpress.com

Kitabın LaTeX kodları yine CC Attribution-NonCommercial 3.0 Unported Lisansı altındadır.

İçindekiler

Çevirenin önsözü	4
Toplumsal belirlenimciliğe karşı	5
Thanatisizm'in doğuşu	13
Bu halen kapitalizm midir?	17
Yeni bir dünya için tasarımlar	22

Çevirenin önsözü

Işık Barış Fidaner

Bu e-kitap yersizseylar.wordpress.com'da yayınlanmış dört McKenzie Wark çevirisinden oluşuyor. Çevrilecek makale seçimi, çeviri yaparkenki sözcük seçimine benzer. Sözcüklerin dilleri dikişleyecek olması gibi, çevrilen yazarın ismi de diller arasında bir köprü olacaktır.

Bu çeviriler, yabancı bir kaynağın Türkçe konuşan insanlara ulaştırılmasından ziyade, İngilizce tasavvurumuzla Türkçe tasavvurumuz arasında kanallar açma çabasıdır. Yabancılık konuşulan dilin yabancı dil ya da anadil olmasında değil, bu dillerin birbirlerine çevrilmeyi reddetmelerinde, birbirlerini susturmalarında, dışarmalarındadır. Ama konuşmayı susturan, sözü dışaran şey, aynı zamanda konuşmayı gerektiren şeydir, tasavvur ettiren şeydir, dildeki anlamın kendisidir.

Demek ki çeviride karşılaşılan zorluk, psikanalizdeki belirti [*symptom*] gibidir: hem direnç gösterir, hem de bu direnç yardımıyla gidilecek yöne doğru iter. Biri yokken bir diğerrinin konuşması gibi, ya da biri konuşurken bir diğerrinin beklemesi gibi; bir dildeki sessizliğe başka bir dilde ifade vermek, hatta ona el koymak, ve bunun gibi, bir dilin döküldüğü çukurdan başka bir dilde kaçmak ve geri çekilmek mümkündür.

Bu el koyma ve bu geri çekilme, içine düştüğümüz oyunlara kapılıp gitmeyeceksek, bu oyunlar artık geçmiş olacaksa, onun yerine kendi çizdiğimiz büyümlü çemberler¹ geçerli olacaksa, mümkün olmanın yanısıra zorunludur da.

İyi günler.

¹[https://en.wikipedia.org/wiki/Magic_Circle_\(virtual_worlds\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Magic_Circle_(virtual_worlds))

Toplumsal belirlenimciliğe karşı

McKenzie Wark — 5 Aralık 2013 — publicseminar.org

Herhangi bir işi tamamlamak genelde farklı tür işler yapan insanların işbirliğini gerektirir, ki bu insanların yaptıkları iş çeşitleri, türlü düşünme çeşitlerini de biçimlendirmiştir. Bir tür çeviri ya da kod ayarlaması gereklidir. Farklı entelektüel emek türleriyle uğraşan insanları ortak bir görev için hizaya getirmek bile yeterince zor olabilir. Zihin emeği ve kol emeği arasında, ve tabii bunlarla afektif emek arasında işbirlikleri, bu çabayı bütünüyle karmaşıktırır.

O zaman biz entelektüel emek türleriyle uğraşanlar olarak biraz kod ayarlama pratiği yaparsak belki bir başlangıç olur. Diyelim ki, dilin kullanımına dair eğitim görenlerimiz, kod ile çalışanlarımızla nasıl işbirliği yapacak? İki tür iş de bilgisayara uzun uzun bakarak bol bol kahve tüketmeyi içeriyor. Ne kadar zor olabilir ki? Aşırı zor olduğu ortaya çıkıyor. Emek bölümünü düşünenleri de bölüyor. Kendi örgütlediğimiz kısmı sanki bütünün anahtarımış gibi fetişleştiriyoruz.

Bu anahtar içgörü, son zamanlarda kafamı oldukça yoran, bugünlerde az bilinen bir düşünür, Alexander Bogdanov'a aitti. Bogdanov Bolşevik liderliğinde Lenin'in rakibiydi, Lenin onu gönderene kadar. Yaşamının geri kalanının çoğunu farklı türlerde emeklerin nasıl işbirliği yapabileceği sorunu üzerinde çalışarak geçirdi. Buna dair ütopyacı bir roman, ve felsefe sayılabilecek bir eser yazdı.

Sorun Bogdanov'a göre, toplam emek sürecinde kendi yapageldiğimiz kısmı fetişleştirmemizi, onu anahtar parça saymamızdır. Sürecin geri kalanını, toplumsal bütünü, hatta bütün evreni, bizim belirli emeklerimizden türetilmiş metaforlara göre tahayyül ederek bu yanlışlığı katmerlendiririz. O bunu *yerine-geçme* olarak adlandırdı. Felsefe, Bogdanov'a göre, somut bir

emek sürecinden bir imgeyi alarak bilinenden bilinmeyene doğru metaforların yerine-geçmeleri yoluyla dünyanın geri kalanını açıklayan herhangi bir düşünce sistemidir. Geri kalan kısmı bildiğimiz kısmın örüntüsüyle tahayyül ederiz. Yani “Lord benim çobanımdır”, gökyüzü ve yeryüzünü anlamının bir yoludur —eğer kişi çoban olagelmisse.

Bize gelirse: beşeriyetçiler dünyayı sanki kendi yaptıkları dünyanın en önemli şeyiymiş ya da öyle olmalıymış gibi tahayyül ediyor; teknologlar, karşılık olarak, dünyayı sanki kendi yaptıkları dünyanın en önemli şeyiymiş ya da öyle olmalıymış gibi tahayyül ediyor. İkisinin de tahayyülünde, kendi çalıştıkları parça anahtar parçadır ve diğer parçalar aynı örüntüye dayalı olarak düşünülebilir, dahası öyle düşünülmelidir. Beşeriyetçiler teknologları duyarlılık eğitime ihtiyacı olan kadın düşmanı maymunlar çetesi olarak tahayyül ediyor. Karikatür çizersek: Teknologlar politikanın bozuk bir sistem olarak hızlı bir hackathon'la tamir edilebileceğini düşünüyor.

Şimdilik iki tarafın da bu konuda haklı olduğunu varsayalım. Hakikaten teknolojik işyerlerinde toplumsal cinsiyet sorunu var; politika da bozuk bir sistem. Bu iki dünya görüşü arasında nasıl müzakere yapabiliriz? Büyük bir sentez aramak muhtemelen abesle iştigal olur. Yine de böyle bir sentez nereden başlayabilirdi? Taraflardan her birinin diğerini onun kendisini bildiğinden daha iyi açıklayacağına dair emperyal iddialarının sonu gelmiyor ki.

Bogdanov'un ilginç bir çözümü vardı. Belki de ihtiyaç duyduğumuz şey bir büyük kuram veya bir esas düşünür değil, bir emek sürecinden diğerine düşünceleri *deneyisel olarak* haritalayarak, bir imge veya yöntemin bir alandan diğerine gerçekten çevrilebilir olup olmadığını anlayacak bir emek sürecidir. Bence onun büyük projesi olan tektoloji'nin bütün derdi buydu. Bu bir kuram değil pratikti, bilinçli ve deneysel olarak bir emek sürecinin dilini diğerinin diline çevirerek işe yarayıp yaramadığının görülmesiydi.

Bogdanov'a göre ilerleme emeğin yeni bir örgütlenişi olacaktı. O bir Marksistti. Ama ilerlemenin aynı zamanda bilginin de yeni bir örgütlenişini gerektirdiğinde şiddetle ısrar etmişti. Ama bu bir partinin tekeli olmayacaktı. Emekten çıkan bilgiyi örgütlemenin yeni bir tür pratiği olacaktı. Hem şiirsel hem de bilimsel bir pratik olacaktı. Bir emek sürecine ait düşünce biçimi metaforik olarak diğerlerine uygulanabilecek, ama bu yerine-geçmenin test edilmesi ve geçirilmesi gerekecekti.

Bence burada Bogdanov'un düşüncesinde güçlü ve yol gösterici bir iç-görü bulunuyor, özellikle bizim zamanlarımız için. İklim değişikliği gibi bir mesele bilgi ve emek türleri arasında eşi görülmemiş bir işbirliğine ihtiyaç

duyacaktır. Böyle bir zorluk tabi ki üretim ilişkisinin yeni türlerini, yeni teknolojileri, afektif kültürün yeni türlerini, dünyayı örgütlemenin yeni yollarını üretmemizi gerektirebilir.

Burada, beşeri bilimlerden açığa çıkan bir düşünce hevesine —dünyayı tamamen tek başlarına açıklamak— biraz sınır koyabilecek bir anahtar bulunduğunu düşünüyorum. Biz beşeriyetçiler dünyayı kendi çalışageldiğimiz dil araçları yoluyla tahayyül etmekten vazgeçemeyiz. Ama bu dünya görüşlerini diğerleri ile daha üretken olarak ilişkilendirmenin bir yolu olabilir.

Örnek olarak beşeriyetçilerin 'teknolojik belirlenimci!' hakaretine kolaylıkla başvurmalarını alalım. Teknolojiye dair herhangi bir inşa edici yolla düşünmek bile bununla suçlanma riski taşıyor. Mesela David Golumbia'nın 'teknoserbesci' sağ üzerine aslında oldukça ilginç olan makalesinde bu suçlama karşımıza çıkıyor. "Toplumsal inşacı olunmalıdır, teknolojik belirlenimci olunmamalıdır" diyor, uzmanlık alanı toplumsalın pratik bilgisi olanlar.

Ama neden insan *teknolojik inşacı* olamasın? Neden bu bir düşünce kategorisi bile değildir burada? Ve neden insan *toplumsal belirlenimcileri* mesnetsiz metaforik yerine-geçirilerinden dolayı itham edemesin? (dünya "baştan aşağı kaplumbağadır" ama kaplumbağa burda teknik değil toplumsal biçim oluyor). Gördüğünüz gibi oyun hileli. Tekniğin fetişi karşısında beşeriyetçi de toplumsalın fetişini öne sürer. Ve teknik ile toplumsal arasındaki ilişkinin düşünülmesinde bu temelde otuz yıldır hepi topu sıfır ilerleme olmuştur.

İddiam bu toplumsal belirlenimciliğin yanlış olduğu değil, kısmi ve yanlış olduğudur. Toplumsal belirlenimci bildiği şeyi fetiş yapar, ve *bildiği şey, yaptığı şeyden* çıkıp inşa edilmiş bir metaforik yerine-geçmedir. Çekici olan birine her şey çivi gibi gözükebilir, ama çekiç fikri olan birine de her şey çivi fikri gibi gözükür. Çoğunlukla dil ve fikirlerle çalışan insanlara her şey dilden ve fikirden yapılmış gibi gözükür.

Toplumsal belirlenimciliğin birçok aroması bulunuyor. En yakın zamanlı olanlar, tuhaf nedenlerle, aslında sosyolojiden çıkmış değiller. Kültürelci ve politik olan iki tanesi en azından benim dünyamda görece nüfuz sahibi. İlkinin kabardığı tepe noktası yirminci yüzyılın sonuydu. Bunu temsil edebilecek düşünür Gayatri Spivak'tır. Kod sözcüğü *fark* idi. Dil ile iştilal ediyordu. Herhangi bir şeyi ve her şeyi dil olarak gördü ve her yerde fark buldu. Toplumsal belirlenimciliğin 'politikçi' versiyonu bu yüzyılın başında yaygınlaştı. Bunu temsil edebilecek düşünür Alain Badiou'dur. Dilden ziyade düşünce ile iştilal ediyordu. Soyut düşünce üzerine özenli bir eğitimle donanmış olarak

baktığı dünyada, farktan ziyade, evrenseli yeniden buldu.

Bu kaba oldu tabi ki. İyi eğitilmiş beşeriyetçi şimdiden düşünüyor 'Ama... Ama...'. Ama beni izlemeye devam edin. Eğer bir düşünce şeklini özetleyemeyiz, belirli bir an içinde ve o an için hızlıca eklemleyemeyiz, düşünce hiçbir zaman pratikleşemez. İşte bence Bogdanov bu yüzden metaforik yerine-geçme ve geçerlemenin şiirselliğini dikkate almaya yönelmişti. Seminer zamanının dışına ve eyleme adım atabilecek bir bilgi pratiği türü gibi gelmişti bu ona. Ve bu yüzden: özetlemeye dönelim.

Eğer Spivak "metnin dışında hiçbir şey yoktur" sloganının sürdürücüsü olduysa, Badiou'nun bunun yerine önerdiği "matematik ontolojidir" oldu. Birbirleriyle ilişkileri içinde bu iki perspektif, beşeriyet düşünürü ve işçisinin emeğinin ötesinde neler bulunduğu dair öylesine uyumsuz ki. Ama Bogdanovcu bir bakış açısından bunlar aynı şeyin versiyonlarıdır: yerine-geçme. Kişi kendi emeğinin bir parçasını —fonemler ya da mathemler— alır ve bir yerine-geçme zinciri ile onu bilinebilir dünyanın dokusu kılar.

Buna karşılık gelen kültürelci ya da politikçi eylem programı aynı şekilde ilerler: bir moda göre madun 'konuşur', ya da komünist eşitliğin evrensel bir postulası vardır. Aynı ya da başka. Eylem şekillerinin yerine-geçme ile dışarıya doğru uzatıldığı kategoriler entelektüel emeğin örgütlenişi içinde anlam taşır, ama belki de başka yerde anlam taşımaz.

İki durumda da *teknik*, gerçek bir araştırma nesnesi olmaz. Gündelik, aşağı bir şeydir, düşünülecek bir nesne değildir. Ancak yorumbilimsel bir kuşkunun yöneltilebileceği bir şeydir. En genel eylem çeperinin anlaşılacağı şekil, ya kültür ya da politika olmalıdır. Teknoloji bir ilgilenme marjına sahip değildir; politika ve kültür ise sahiptir.

Daha yakından irdelenirse bu oldukça fantastik gözüküyor. Kültür, kültür endüstrisinin sahası değil miydi? Politika, yönetilen tahakkümün sahası değil miydi? Ha, değer yüklenmiş olan kültür veya politika o *dediğiniz* değil. Hayali, başka bir kültür ya da politika. İyi türde olanı! Hani, işte, entelektüel emeğe benzeyeni. Özdüşünsel modernist kültür var mesela, ya da afektif değil de entelektüel liderliğe dayanan politik partiler var.

Ama dikkat edin, politik ve kültürel, ütopyacı tarafa sahip birer saha olabilirken, teknoloji her hamlede bu yeterlikten yoksun bırakılmaktadır. Teknolojide ütopyacı bir marj bulanlar sadece sağdaki siber-serbesticiler olur. Solcular için bu başka bir yerde olmalıdır. İşte bu yüzden Bernard Stiegler teknolojinin 'pharmakon', karar verilemez bir deva/zehir olduğunu öne sürdüğünde büyük skandal oldu. (*Gamer Kuramı*'nda ilişkili bir tartışma

yaptım). Yani kültürel bir tahayyüle ya da politik bir tahayyüle sahip olmamız tembihleniyor, ama Anne Balsamo'nun *teknolojik tahayyül* dediği şeye sahip olmamız tembihlenmiyor. Kültür ve polika, görünüşe göre soldadır, teknoloji (ve ekonomi) sağdadır.

Bunun absürtlüğü kolaylıkla görülüyor. Tamam, diyelim ki tekno-serbesticilerin sağ kanat teknolojik tahayyülü sol kanadı ekarte ediyor olsun. O zaman sağ kanat kültürel ve politik tahayyüllerin mevcudiyeti de oradaki solu ekarte etmez mi? Sonuçta bunlar kesinlikle mevcuttur ve güçlü kuvvetlerdir. Sağın da kendi beşeriyetçi işçileri bulunuyor neticede. Onlar da kendi dolaysız emek süreçlerinden çıkardıkları şeyleri bütünü dokusunun yerine-geçiriyorlar. Ve onların orada gördükleri ya bağlayıcı otorite ya da özgür bireysel failer oluyor. Rahipler sınıfının 'hayırseverliği' ya da küçük-burjuvazinin 'kendi gücüne dayanması' onların evren modelleridir. Ve bazen görünüşe göre —bizim de modellerimiz olurlar.

Teknik işçilerin kelimenin bütün anlamlarıyla birer dron olmadıklarını, bizim gibi düşünen, hisseden, etik zorluklar yaşayan varlıklar olduklarını kabullenebiliyorsak, o halde, daha iyi bir dünya için bizlerin emekleri onların emekleriyle nasıl bir araya gelebilir? İlginçtir, iki tarafta da çok benzer hareketler türemekte.

'Bizim' tarafta bu, tartışma forumlarının, çeşitli özgür üniversitelerin, açık erişim blogküresel özerk söylemlerin dönüşü oldu. Burada bulunan herkes bilgi ve eylemin örgütlenişine dair sorunlar olduğunu düşünmekte ve buna dair küçük de olsa bir şeyler yapmakta.

Ama durun: teknoloji tarafında da aynı şey oluyor! Hackspace'ler var. Bilgi ve emeğin mevcut örgütlenişinin bozuk olduğunu bilen ve başka bir şey inşa etmek isteyen teknik işçiler var. Bu iki hareket arasında daha fazla diyalog gelişse nasıl olurdu?

Elbette hackspace var, hackspace var. Bazıları hakikaten teknik bilgi paylaşımı için küçük bir üs yaratma girişimidir. Bazıları ise start-up curcunasına yapılan ilavelerden ibarettir. Ama biz beşeriyetçiler start-up kültürünü taşlamaya başlamadan önce kendi gayet kirli ekonomimize bakalım. Bir çeşit prestij yönetimi sisteminin içinde bulunuyoruz, herkesin ayağının ucuyla basmaya, yeterince şanslıysa yüksek rütbelere doğru zıplamaya çalıştığı, sanat ve eğitim kurumlarından oluşan muazzam bir hiyerarşi bu.

Ve iki tarafta da, emek aynı güvencesizlikle karşı karşıya. Start-up dünyası nihayetinde adjunct emeğin başka bir türü, burada ödemeler ücret yerine piyango biletleriyle yapılmakta. Buna kendini kaptıran insanlar, en az beşe-

riyetçinin antika feodal curcunasındaki insanlar kadar bağıllık, sinisizm ya da pragmatizm taşıyabilirler. Esas mesele, kendi uzmanlık türümüzün ne de özel olduğuna dair fetişlerimizi aşabilirsek, güvenli ve güvencesiz işçiler arasında dayanışma yaratılabilmesi olacaktır. Sistem iki tarafta da bizi birbirimizden ayıracak şekilde inşa edilmiştir.

Özgür üniversiteleri ve hackspace'leri Bogdanov'un *proletkult* fikrinin kendiliğinden versiyonları olarak görüyorum, ama yirmibirinci yüzyıl biçimi içinde. Başka bir temelde, başka bir yaşama yolu için, mümkün olduğu ölçüde kendimizi örgütlemeye başlayabileceğimiz biçimler bunlar. Herkesin özel, bütünüleyici bilgi iddiasında olduğu sonu gelmez sidik yarışlarından ziyade, her şeyin bir büyük sentezini kovalamaktan ziyade, belki de bunlar arasında bir tür çeviri pratiğine ihtiyacımız var.

Bu bir anlamda beşeriyetçi bir görev. Bu yüzden konuşmalarıyla ancak bölünmeyi ağırlaştıran beşeriyetçilere ayıracak çok az vaktim bulunuyor. Çevirmek bizim işimiz! Ama bunun anahtarı 'dinlemek'. Tabi 'yakın okuma' yapmak da. Diğer alanlardaki işçi arkadaşlarımızın ne düşündüğünü, ne hissettiğini, ne yaptığını duyup görebiliyor muyuz? Bir beşeriyetçi olarak teknoloji hakkında konuşmak böyle bir çabayı gerektiriyor, nüanslardan vazgeçilmesini gerektiriyor.

Artık teknolojiye eleştiri nesnesi muamelesi yapabileceğimiz teknoloji-olmayan herhangi bir yer bulunmadığını teslim edebilir miyiz? Donna Haraway'ın dediği gibi, siborglarız. Son yirmi yıldır okuyup öğrettiklerimize dayanarak bu verili kabul edilmeli. Herhangi bir kendi-başkası ilişkisi karmaşık olmak zorundadır. Öğrencilerimize *Bladerunner* izletmeyi sürdürmemiz bu dersi aldığımızdan değil midir? Ve artık internette yayınlanmış herhangi bir 'teknoloji eleştirisi'nin tabiatı gereği kendini çürüten bir şey olduğu öncülünden başlayarak yola devam edebilir miyiz?

Toplumsal belirlenimciliğin önceki, kültürelci versiyonunun büyük temalarından biri susturulmuş olanın ne veya kim olduğunu dinleme fikriydi. Madun konuşabilir mi? Siborg konuşabilir mi? Eleştirel, yaratıcı, solcu teknologların silinerek susturulması tam olarak budur. Eğer o sesler tartışmanın bir parçası değilse, o zaman bu tartışma tam olarak nedir? Neden David Golumbia serbestici Eric Raymond'dan bahsederken ABDli komünist partililerden doğma Richard Stallman'dan bahsetmez? Norbert Weiner, Mike Cooley, Stafford Beer ve birçok başkalarının makine içinde makineye karşı mücadelelerinin üzerinden suskunlukla atlamayı sürdürüyor değil miyiz?

Yapılacak o halde bir parça etnografik bir iştir. Farklı emek türlerinin pra-

tiklerinin, düşünce şekillerinin, duygusal haritalamalarının planını çıkaralım. Prima facie [ilk olarak] enformasyon kaynaklarımıza kendilerine ait etik ve politik şekillere sahip olabilme itibarını verelim. Ama çalışmanın ölçüsemiz yollarını haritalamanın ötesine gidelim ve başka bir dünya inşa etmek için nasıl işbirliği yapılabileceği üzerine çalışalım.

Burada Bogdanov'un deneysel pratiğinin bir yeri olabilir. Deneysel olarak, bütün bir dünya görüşünü değilse de belirli işlevsel kavramları bir emek küresinden diğerine aktarabilir miyiz? Geçmişe baktığımda belki de *Bir Hacker Manifestosu*'nda yapmaya çalıştığım şey buydu. Entelektüel mülkiyet üreten her tür etkinliğin birbirleriyle ilişkili olduklarını (onları pazarda mübadele edilebilir kılan bu mülkiyet biçimi ile güncel olarak ilişkili olduklarını) düşünsek nasıl olur? Biz beşeriyetçi ve kültürel işçileri de *hackerlar* olarak düşünsek nasıl olur? Bu pek sonuç vermeyen bir deney oldu. Beşeri akademikler şimdi daha ziyade hacklemenin 'kötü' tarafını görmek istiyorlar —sanki hackerlar da akademinin 'kötü' tarafıyla haşır neşir değilmiş gibi! Bunlar ne komik cinliklerdir, bu kadar ciddi olmasa.

Burada Bogdanov'un düşüncesinin kendi türünde bir fetişizmden bütünüyle azade olmadığı baştan teslim edilmeli: emek bakış açısı. Bogdanov, provokatif olarak, Marx'ın başarısında ayırt edici olan şeyin materyalizm değil emek bakış açısı olduğunu öne sürüyor. (Bu başka zamanki bir tartışma olsun.) Bogdanov'a göre emeğin kendi dünya görüşü vardır. Dünyayı bir otorite veya mübadele olarak görmez, çünkü dünyadaki yapıp etmelere dair deneyimi bir aristokratın/rahibin, veya bir burjuvanın deneyimi değildir. Emek bakış açısı *yoldaşcadır*, işbirliğine ve ortaklığa aittir. Bogdanov'un projesi hem emek hem de bilgiyi bu bakış açısına göre örgütlemek, buradan da dünyanın örgütlenmesine geçmektir. Bu onun vurguladığı bir şey olmasa da, ve biz onun adına vurguluyor olsak da, Bogdanov'a göre emek bir öznenen ibaret değildir. Her zaman tekniğin içine, onun çabalarına direnen bir dünyanın içine bindirilmiştir, ki buna verdiği isim 'doğa'dır.

Elbette iki tür emekten —beşeriyetçi; teknik— daha fazlası vardır. Ama bence kol emeği ile konuşmayı —kol emeği adına demiyorum— iddia edebilmek için önce bulunduğumuz yerde ilerlememiz gerekiyor. Afektif emek veya en geniş tanımıyla seks işi için de bu geçerli. (Bu konuda bkz. Beatriz Preciado, *Testo Junkie*). Bu öykü gerçekte iki tane değil, çok sayıda emek biçimi ve ortaya çıkardıkları dünya görüşlerine dairdir. Ama insan bir yerden başlamalı. O zaman toplumsal belirlenimcilerin —Spivak, Badiou ve hepsi— başarılarını kabul ederken aynı zamanda kendi yapma ve bilme şekillerine dair bir fetiş barındırdıklarını da anlayalım.

Bunların hiçbirini ya/ya da değildir. Ortaklaşa emek ve-ayrıca türü bir oyundur. Lisansüstünden kalmış her şeye rakip konumlar arasında birer tartışma (X'in savunulmasının Y pahasına olmak zorunda olduğu birer tartışma) muamelesi yapma alışkanlığından çıkmamız gerekiyor. Bu dil mübadelenin, pazarın, birbirini dışlayan rakip ürünleri satmanın dilidir. Diğer kötü alışkanlık, X'in kökeni itibarıyla Y'den daha yüksek rütbeli olduğunu düşünmek. Bu otoritenin dilidir, ölmeyi reddeden bir çeşit zombi feodalizmdir. Emek bakış açısı için en azından bunlar olmalı.²

Açık olmak gerekirse, kültürelci veya politikçi dünya görüşü taşıyan meslektaşlarıma *karşıt olarak* yazıyor değilim, bu yazdıklarımın bir kısmı sert gelse de. Yaptıklarına değer veriyorum. Pek değer vermediğim şeyse emek ve bilginin bizim gerçek anlamda yoldaş olmamızı etkin olarak önleyen bu antika örgütlenişidir.

²çn. Burada tarif edilen iki düşünüşü Kojin Karatani Dünya Tarihinin Yapısı'nda sırasıyla C tipi ve B tipi mübadele şekilleri olarak kodlamakta.

Thanatisizm'in doğuşu

McKenzie Wark — 3 Nisan 2014 — publicseminar.org

Buna neden hala kapitalizm diyoruz bilmiyorum. Eleştirel düşüncenin şiirsel işlevinde bir nevi arıza ya da blokaj olmuş sanki.

Takipçileri bile kapitalizm demekte sorun görmüyor artık. Eleştirmenleri ise niteleyiciler eklemeye indirgenmiş görünüyor: postfordist, neoliberal, ve yahut alımlı ve iyimsiz 'geç' kapitalizm. Buruk bir terim; kapitalizm hepimizi gömmeye yazgılı görünüyor.

Bir rüyadan uyanırken düşündüm ki buna thanatisizm demek daha anlamlı olabilir. İsmi kaynağı, Homeros ve Hesiod'un az çok hemfikir olduklarına göre, Nyx (gece) ve Erebos'un (karanlık) oğlu, Hypnos'un (uyku) ikizi olan Thanatos.

Thanatisizmi twitter'da denediğimde Jennifer Mills şöyle dedi: "evet, bu sınırim daha intihar heveslisi bir şey oldu. Thanatisizm?"

Kullanışlı bir sözcüğe benziyor. Thanatisizm: fanatisizm der gibi, neşeli, aşırı hevesli bir ölüm iradesi. Thatcherizm çağrışımı da cabası.

Thanatisizm: kullanım değerlerinin üretimini mübadele değeri üretimine tabi kılan bir toplumsal düzen, öyle ki mübadele değeri üretimi kullanım değerinin varoluş koşullarını yok etme tehdidi oluşturur. Böyle yaklaşık bir tanımla başlayabiliriz.

Bill McKibben'e göre iklim bilimcilerinin greve gitmesi lazım. İklim Değişikliği üzerine Hükümetlerarası Panel yakın zamanda 2013 raporunu yayınladı. Söyledikleriyle aslen önceki raporu biraz daha kanıt, daha fazla detay ve daha kötü öngörülerle tekrarlıyor. Ve görünüşe göre halen Thanatisizmi durduracak pek bir şey yok. Bir rapor daha niçin yayınlansın ki? Başarısız olan bilim değil, politik bilim oldu. Belki de politik ekonomi.

Aynı hafta içinde BP haklarına sahip olduğu karbon yataklarını tümüyle sömürme niyetini sessizce bildirdi. Şirketin değerinin büyük bir parçası niha-yetinde bu hakların değeridir. Yakıt için karbon çıkarmak üzere yeryüzünü kazmamak, emmemek, kanırtmamak şirket için intihar olurdu, fakat bun-ları tümüyle yakıtla dönüştürmek, bu yakıtı yakarak havaya karbon yaymak, iklimi hakikaten tehlikeli bir alana çekiyor.

Fakat bu durum mübadele değeri üretiminin önünde duramaz. Mübadele değeri kendi içsel mantığını son noktasına —kitlesel yok oluş— kadar açım-lamalıdır. Kapital dediğimiz kuyruk yerküre dediğimiz köpeği sallıyor.

Dünyanın köpeklere yedirildiği böyle bir zamanda yatırım fırsatı olarak uzayın özelleştirilmesinin ufukta belirmesi belki de tesadüf değil. Egemen sınıf yerkürenin tüketilişine başkanlık ettiğini biliyor olmalı. Onlar da uzay-otelleri hayal ediyorlar. Killarına zarar gelmesin, yine harika manzaraları ol-sun istiyorlar.

Böyle bir zamanda NSA gibi ajansların aslen herkesi gözetliyor olması bana çok anlamlı geliyor. Egemen sınıf bugün türümüzün tamamının düşmanı olduğunu biliyor olmalı. Türümüzün varlığına ihanet etmişlerdir. Bu yüzden panik ve paranoya içinde olmaları şaşırtıcı değil. Farzediyorlar ki hepimiz onların peşindeyiz.

Böylece devletin elinde kalan, mülkiyet savunmasındaki genelleşmiş gö-zetim ve silahlı kuvvetler olmuş oluyor. Devletin rolü artık biyoiktidarı yö-netmek değildir. Nüfusların refahına giderek daha az önem veriyor. Yaşam kapitale tehdittir ve ona göre muamele görmelidir.

Devletin rolü biyoiktidarı yönetmek değil, thanoiktidarı yönetmektir. Ya-şamın idamesi önce kimden esirgenecektir? Hangi nüfuslar iltihaplanıp birer birer ölmelidir? Önce emek veya tüketici olarak işe yaramayanlar, fiziksel ve zihinsel olarak silahlı kuvvetlere uygun olmaktan çıkmış olanlar.

Bu nüfusların birçoğu artık oy kullanamaz. Kısa süre sonra yiyecek kupon-ları ve diğer biyopolitik destek rejimleri çıkabilir. Yalnızca ölümüne ölümü savunmaya istekli ve yeterli olanların yaşama hakkı olacaktır.

Ve bunlar daha aşırı-gelişmiş dünyada olacaklar. Yüzlerce milyon kişi bu-gün deniz suyunun yükselmesi, çölleşme ve diğer metabolik çatlakların tehli-kesi altında yaşıyor. Herkes biliyor: o nüfuslar bundan böyle gözden çıkarılmış muamelesi görecek.

Herkes işlerin şimdiki gibi süremeyeceğini biliyor. Bu apaçık. Kimse bunun üzerine fazla düşünmek istemiyor. Hepimiz oyalandığımız şeyleri seviyoruz.

Tıklama yemi atılırsa hepimiz yutarız. Ama hakikaten herkes biliyor. Ölümün hizmetinde hayatınızı iyice kazanma şansı var ama. Thanatisizme mazeret olabilecek en ufak şey Niagara'yla övgü yığılacak bir yaşam tarzı olur.

Kamusal entelektüellerimiz yok artık; kamusal budalalarımız var. Herhangi bir hikayesi ya da 'oyun-değiştiren' fikri olanlar bir süre ekranda yer bulabilir, yeter ki dikkati thanatisizmden uzaklaştırsın, ya da daha iyisi —onu gerekçelendirsin. Bu devrin en iyi kamusal budalaları bile ikinci el araba satıcıları gibi. Retorik sanatlar için pek iyi bir çağ değil bu.

Bildiğimiz anlamdaki üniversiteden kurtulmak gerektiği açık. Bilimler, toplumsal ve beşeri bilimler, her biri kendine göre, bilgi için mücadeleye adanmıştı. Ama kişinin disiplini ne olursa olsun sonuçtan kaçınılması zor: hüküm süren düzen bir tür thanatisizmdir.

Geleneksel bilgi disiplinlerinin yapabileceği en iyi şey küçük, yardımcı bir probleme sıkıca odaklanmak, büyük resimden kaçınarak herhangi bir detaya bakmaktır. Bu da artık yetmiyor. Bilgi üretiminin geleneksel biçimleri, küçük ya da yardımcı türde bilgilere odaklansalar da halen fazla tehlikeliler. Her birisi iş başındaki thanatisizmin izlerini keşfetmeye başlıyor.

O zaman üniversite yok edilmelidir. Onun yerine bilgi olmayan her türlü şey kutlanmalıdır. Bütünüyle yeni disiplinler ortaya çıkıyor, **beşeri olmayan** bilimler ve **toplum karşıtı** bilimler gibi. Bunlar insanın ya da toplumsalın sorunlarını nesne almazlar. Nesnelere thanatisizmdir, onun tarif edilmesi ve gerekçelendirilmesidir. Yaşama düşman olanı benimsememiz ve kutlamamız beklenmekte. Bu kadar mantıksız ve işlevsiz bir inanç sistemi ancak hasımlarını ortadan kaldırarak başarılı olabilir.

Bütün bunlar bunalımcı olabilir. Fakat bunalım thanatisizmin yardımcı bir unsurudur. Bunalmanız beklenir, ve bunun kendi bireysel başarısızlığınız veya sorununuz olduğunu düşünmeniz beklenir. Parlak yanıltıcı fantazidünyanız sizden koparılır ve thanatik gerçeklik açığa vurulur —bunun kendi hatanız olduğunu düşünmeniz beklenir. İnanmayı beceremediniz. Bir psikologa görünün. Biraz ilaç alın. Biraz perakende terapisi yapın.

Thanatisizm, egemenliğinden kuşku duyanların eleştirilerini alıp thanatik üretimin yeni tekrarlarına dönüştürerek kendine katmaya da çalışır. Hibrid bir araba satın alın! Geri dönüşüm yapın! Hayır, doğru düzgün yapın! Öyle boktan ayırmayın! Ayrıca bu kişisel erdem ve sorumluluğa indirgenmiştir. Thanatisizmin dünyayı yok etmek istemesi sizin hatanızdır. Bir tüketici olarak sizin hatanızdır, tüketmekten başka seçeneğiniz olmasa bile.

“Biz ilerlemiş uygarlıklar . . . biliyoruz biz de ölümlüyüz,” demişti Valery 1919’da. Görülmüş en kirli ve en yararsız savaşın ardından, o gün böyle bir şey açıklıkla görünebilmişti. Ama biz bu açıklığı yitirdik. Bu yüzden: mütevazı bir öneri. En azından bu şeyi birincil özelliği ile adlandıralım.

Bu devir thanatisizm egemenliğinin devridir: yaşam olmayanın üretim şekli. Bitince beni uyandırırınız.

Bu halen kapitalizm midir?

McKenzie Wark — 30 Nisan 2014 — publicseminar.org

'Kapitalizm' şu an başat olan üretim şeklini tarif etmeye uygun bir terim midir? Bence bunun böyle olduğuna dair geniş bir uzlaşma var, en azından Toplumsal Araştırma için Yeni Okul'da. Ama 'kapitalizm' üretimin öncü cephesine uygun bir tarif midir? Sanıyorum ki kapitalizmin sosyal bilimini isteyenlerle (Ott ve Milberg) onun anti-kapitalist alternatiflere işaret eden bir eleştirisini isteyenler (Boehm ve Arruzza) bir konuda gerçekten anlaşılabilirler: mevcut hegemonik güçler baskınlıklarını sürdürürse gezegeni bekleyen şey daha-çok³ kapitalizmdir. İkisine de sorum şu: yeni ve mümkün bir üretim şeklinin işaretleri sayılacak şeyler nelerdir?

Bana öyle geliyor ki bu iki kaynağın —ve sonucun— ikisinden de gelecek kavramsal anlamlar olmadan, 'kapitalizm' kavramı biraz fazla totalize edici ve tarihdışı olma riski taşıyor. İster eleştiri şeklinde ister çözümleme şeklinde olsun, bu araştırmalar çalışma nesnesinde süreklilik taşıdığı sanılan şeye odaklanarak başka bir şeye dönüşebilecek yönlere işaret eden şeyleri fark etmeyebilir.

'Kapitalizm' bir çözümleme nesnesi olarak gerçekten geri dönmüş görünüyor. Benim kendi küçük dünyamda, 'kültürel hamle' kaba Marksizmin yaptığı gibi üretim şekline çok fazla ilgi uyguladı. 'Politik hamle' diyebileceğimiz şey de öyle yaptı. Hem Stuart Hall hem de Ernesto Laclau'nun vefat ettiği bu yıl, kültürel ve politik hamlelerde değerli olan, bu hamleleri bedenleyen şeyleri unutmak istemeyebiliriz. Ama aynı zamanda, ikisinin de

³çn. Sıklıkla "more x" => "daha x" olarak çevrilmekte, ama bu kullanımdaki "more x less" karşıtlığının anlamı ancak "daha-çok x daha-az" ile verilebilirdi. "Worse", "closer" gibi belirli kıyaslarda ise bu karşıtlık bulunmadığı için "daha kötü", "daha yakın" diye çevirmek uygundu.

kapitalizmin altta yatan ekonomik biçimini az çok değişmeden aldığına da işaret etmek lazım. İlginç ve yeni olan şey, toplumsal oluşumun kültürel ya da politik 'düzeyinde' bulunuyordu.

Bir nesne olarak kapitalizmin dönüşü, geleceğine dair mümkün olan tarihsel 'büyük anlatı'ların ikisinin de geri çekildiği bir zamanda oldu. Bürokratik sosyalist planlı ekonomilerin herhangi bir alternatif olduğuna duyulan inancı sürdürmek zor. Kruşçev 'kıvıllı bolluk' ile birlikte bizi de gömmüş değil. Sınıf mücadelesi ve ideolojinin ölmesiyle kapitalizmin daha-çok sofistike bir dünyaya geçtiğine dair 'üçüncü yol' anlatılar da geri çekilmekte. Bu yüzden, çarpıcıdır ki en yaygın olarak paylaşılan imgesel anlatı, kapitalizmin öylece sürüp gittiğine, söyleyenin bakış açısına bağlı olarak iyileştiğine ya da kötüleştiğine dairdir.

Bu kavramdaki gerginliğin bir belirtisi, sıklıkla eklenen niteleyiciler. Dönemleştirmeler kavramın dışında değil içindeydi. Bu yüzden mesela: neoliberal kapitalizm, postfordist kapitalizm, iletişimse kapitalizm, biyopolitik kapitalizm, bilişsel kapitalizm, semiyo-kapitalizm ve elbette ki ısrarla süren alımlı adıyla 'geç' kapitalizm. Ama 'kapitalizm'in aşına olunan zeminine sadece bir niteleyici ekleyerek toplumsal oluşumun tuhaf yeni gözlemlenebilir özelliklerine dönülmeye çalışılmasında, imgelemin belirli bir başarısızlığı da yok mu? Bana öyle geliyor ki burada, hem eleştiri hem de çözümleme, nesnelere açıklamaktansa açıklayarak dışarıda bırakma riski taşıyorlar.

Bir kavramın yapabileceği başka bir iş de vardır: açıklamak veya açıklayarak dışarıda bırakmak değil de, aşinalıktan çıkarmak, apaçık gözükene şeyi tuhafıştırmak. Bu ruhla, bir düşünce deneyi olarak, eski kapitalist olanın içinden açığa çıkan oldukça başka bir üretim şekli bulunabileceğine dair işaretler bulmaya çalışmaktayım. Ya önceden beri ortaya çıkmakta olan şey daha-çok kapitalizm değil, hatta kapitalizmin bir cinsi de değil de, daha kötü bir şeyse? Kapitalizmin en kötü özelliklerinin hepsini: sömürüyü, eşitsizliği, istikrarsızlığı, sınıf kutuplaşmasını, ekolojik krizi, ama aynı zamanda 'kapitalizm' çözümleme ve eleştirilerinin pek yakalayamadığı bazı başka şeyleri de taşıyan bir şeyse?

Kavramı bu noktada biraz daha-çok tanımlamak yardımcı olabilir. 'Kapitalizm' ile belirli bir şeyi kastediyorum: üretim araçlarının mülkiyeti yoluyla ona hükmeden bir egemen sınıfı olan toplumsal oluşum. Bu elbette kapitalizmi tanımlamanın tek yolu değil, ama burada kastettiğim anlam bu. O zaman sorum şu: acaba toplumsal oluşuma üretim araçlarının mülkiyeti yoluyla değil de başka araçlarla hükmeden bir egemen sınıf şu anda ortaya çıkmakta olabilir mi?

Mesela Fortune 500 şirketlerine bakılırsa aslında ne kadar çok şirketin geleneksel anlamda herhangi bir üretim aracına sahip olmadığı çarpıcıdır. Fordizmin ikonası ve kalıntısı olan Ford motor şirketi halen ürünlerini üreten fabrikaların sahibi. 2008’de açığa çıktığı gibi Detroit aslında karlarının büyük bir dilimini araba üretmekten değil, mali hizmetten kazanıyordu.

Apple hiç de kendi ürünlerini üretiyor denilemez. Microsoft da öyle. Çoğu üretim sözleşmeyle dışarıda yapılıyor. Bu şirketler üretim döngüsündeki denetimlerini markaları ve fikir mülkiyetlerini denetleyerek sağlıyorlar. İlaç şirketleri bir şeyler üretse de bu üretim değerlerinin küçücük bir oranıdır.

Bu durumların çoğunda önem taşıyan, markaya, patentlere ve telif haklarına sahip olmak, bunun yanısıra enformasyonun⁴ toparlandığı, çözümlendiği ve etkin kılındığı vektörlere⁵ sahip olmaktır. İkinci yola önyak olan Google’ın başlıca serveti veri toplama ve çözümlene kapasitesidir.

Fortune 500 şirketlerinin en büyüğü olan Walmart’ı ele alalım: bu şirketin kendi sektörüne hükmetmesi gerçekten daha-çok mega mağaza sahibi olmasından mıdır? Yoksa daha-çok lojistik üstünlüğüyle mi ilgilidir? Walmart veri yönetimi ile, dağıtımı önceden hayal edilemez ölçeklerde yönetmenin yolunu buldu. Amazon, perakende mağazalara ihtiyaç duymayan bir lojistiğin işleyebileceği belirli türlerdeki ürünleri tek tek seçip aldı.

Belki de sürmekte olan iktidar türü, kapitalizmden bildiğimiz, üretim araçlarına sahip olarak değer döngüsünün denetlenmesiyle daha-az alakalıdır. Belki de daha-çok alakalı olduğu, aracılık araçlarına⁶ sahip olarak üretim araçlarının ve dolayısıyla değer döngüsünün denetlenmesidir. Gerçek üretim dışarıya yaptırılabilir, ve imalat firmaları başka birinin markası altında satılmak üzere başka birinin fikri mülkiyetini taşıyan ürünler yapma ayrıcalığı için rekabet etmek zorunda kalacaktır.

Üretimin belirli anahtar kısımları tabi ki muhafaza edilebilir, hatta ele geçirilebilir. Google robotik ve ‘şeylerin interneti’ alanında gerçek işler yapan firmaları kepçeyle topluyor. Fakat son yarım yüzyılda fikri mülkiyet denen şeyin muazzam genişletilişi, giderek etkinleşen iletişim ve veri yönetimi yön-

⁴çn. “Knowledge” => “bilgi” olacağından “information” => “enformasyon” oldu.

⁵çn. Geometrik anlamı gereği “vector” sözcüğü, sabit bir koordinat sistemi üzerinde bulunan iki nokta (“kaynak” ve “sonuç”: ikinci paragrafta bu ayrım kırılmaya çalışılmış) çağrışırsa da, burada “vector” => “taşıyıcı” anlamında kullanılmış, yani aslında bu dolambaçlı yol ile “ara / araç / aracı” anlamlarına ulaşılmak isteniyor. Ama kaynak/sonuç ayrımından ve onu destekleyen koordinat sistemi = çerçeve çağrışımından çıkılamıyor.

⁶çn. “means of mediation” => “aracılık araçları”. Türkçe ifadedeki tekrarlama, aradık çağrışımını vurguluyor. İngilizce terimin bileşenleri olan “means” ve “media” da ise “ara” çağrışımı yok, “orta” çağrışimleri var.

temleri ile birlikte, iktidarın çok çok büyük bir miktarının yalnızca aracılık araçlarına sahip olmaktan geçtiği anlamına geliyor.

Peki bu neden daha-çok kapitalizm değil de başka bir şeydir? Üretim araçlarına ne olduğuna biraz daha yakından bakalım. Marx buhar gücünün üretim kuvvetlerini dönüştürdüğü o büyük devirde yazıyordu. İşçi artık aletin denetleyicisi değildi; makine işçiyi denetliyordu. İşçiler değiştirilebilir oldular. İşçinin fiziksel eylemleri zaptedilebilir ve nicelenebilirdi, ve Marx'ın büyüklük edip⁷ gösterdiği gibi, işçi kendi emeğinin değerinin yalnızca bir parçasını alıyordu.

Üretim kuvvetlerinin işleyişi halen böyle midir? Çok sayıda işçi için, evet. Başka güç kaynakları buharın yerini almıştır, ama işçi halen makine tarafından denetlenmektedir, ve işçinin emeği makine tarafından denetlenmekte ve nicelenmektedir. Çin'deki sanayi işçilerinin sayısına dair tahminler değişiyor, ama en azından 80 milyon işçi var. Bu devir elbette ki üretimin sanayi kuvvetlerinin büyük devridir.⁸

Sanayileşme, tarım arazisine dayalı olarak çiftçilerden kira toplayan toprak sahibi sınıfın elinden iktidarı alarak, bu yeni üretim araçlarına sahip olan ve emek sömürerek kâr toplayan sınıfa verdi. Buradaki soru, iktidarın bugün bir kez daha yer değiştirip değiştirmediğidir.

İlgincidir, üretim kuvvetlerindeki daha-çok çağdaş gelişmeler, fiziksel emekten değer ele geçirmekle daha-az ilgili, her türlü etkinlikten veri ele geçirmekle ise daha-çok ilgilidir. Fiyat sinyalinin tek 'etkili' sinyal oluşu bugün geçerli değildir. Peki ya artakalan-değeri⁹ ele geçirmeye değil de artakalan-enformasyonu ele geçirmeye dayalı bir üretim biçimi varsa?

Bu durum Google için olduğu kadar Walmart için de geçerli olabilir. Evet, Walmart, işçilerinden artakalan-değer ele geçirir, ama aynı zamanda işçilerinden, müşterilerinden, tedarikçilerinden, hatta kendi ürünlerinin hareketinden artakalan-enformasyonu da ele geçirir. Bu enformasyonun 'artakalan'

⁷çn. "grandly" => "büyüklük edip". Buradaki "grand" muhtemelen "grand narrative"den çağırışmış, ama tabii sözün gelişinden anlaşıldığı gibi "grand" olan şey "narrative = çerçeve = koordinat sistemi" değil, Marx'ın tarihsel aracılığı, taşıyıcılığı, "vektör"lüğü. Ama kaynağı ya da sonucu olmayan böylesi vektörler farklı bir geometri gerektirir.

⁸çn. "great era" => "büyük devir". Marx'ın "grand"lığını tarihselliğinden koparabilmek için güncel bir çerçeveye kaydırarak "great era" yapılmış. "Grand narrative"den kaçınmak istendiği halde sayısal çokluktan "great era" çıkartmakta başka bir mantık görülemiyor.

⁹çn. Sıklıkla "surplus value" => "artı değer" veya "artık değer" olarak çevirilir. "Artı" ve "artık"tan gelen çağırışmıllardan kaçınarak süreç vurgusu yapmak üzere "surplus" yerine "artakalan" dendi.

oluşu, dışa açılan her parça veri için bir yığın verinin ve üstverinin hususi¹⁰ olarak kalması anlamındadır.

Google bunu mükemmelleştiriyor. Aslında dışarı açtığı şey sadece belirli enformasyonlara erişimdir —ki bunları da Google’ın üretmesi gerekmez. Aldığı ise bütün bu verilerden çıkarsayabileceği tümleşik örüntülerdir. Ve tabii ki bu günlerde elinde bulunanlar bildiğimiz arama verilerinin yanısıra, Android OS çalıştıran bir cep telefonu bulunduran herhangi bir insanın hareketlerine dair temel telemetriyi de içeriyor.

Bunların hiçbirisi, hemen eklemeliyiz ki, ‘maddi-olmayan’ şeyler değildir. Bunun berbat bir kavram (ki kavram bile değil) olduğunu lütfen kabul edebilir miyiz? Eski toprak sahibi sınıftan iktidarı ele geçirmek nasıl inanılmaz miktarda altyapı gerektirdiyse, kapitalist sınıftan iktidarı alıp başka bir kılıfa sokmak da güçlü bir altyapı gerektiriyor, ve bu gereken şey artık bir şeyler yapmak ve dağıtmakla değil, bu yapmanın ve dağıtmanın denetlenmesiyle ilgili bir altyapı.

Kısacası, gerçekten kaba bir şekilde, üretim kuvvetleri terimleriyle bakarsak, belki yeni bir şeyler gerçekleşiyor olabilir. Üretim ilişkilerinin bazıları tanıdık gözüküyor. Bu ekonomi halen marketleri ve fiyatları, firmaları ve kârları vb. olan bir ekonomi. Ama belki iktidar, emekten artakalan-değer çıkarmakla yetinen üretim aracı sahipliğinden uzaklaşarak, herhangi bir etkinlikten artakalan-şey çıkarabilen aracılık araçları sahipliğine doğru yöneliyor.

Şu ana kadar Heilbroner merkez metninin tartışılması eski büyük anlatılar etrafında gidip geldi. Ama belki de ortalıkta bulunan kimi küçük öyküler, ortaya çıkan farklı gerçekliklere işaret ediyordur.¹¹

¹⁰çn. “proprietary” => “hususî”. Burada “hususî olarak kalma” aslında “artakalma” anlamına geliyor. Yani “hususiyet” artakalmanın niteliğini ifade ediyor.

¹¹çn. Bu son cümlede tekrarlanan “orta” aslında şu ikisinden oluşuyor: “out there” => “ortalık” ve “emerging” => “ortaya çıkan”.

Yeni bir dünya için tasarımlar

McKenzie Wark — Ekim 2014 — e-flux.com

Bugünlerde “sanat” türündeki şeylerin yer aldığı uzanım daha da uzarsa muhtemelen kopacak. Bir uçta sanat, parayı kökenli bir “nesne” olarak te-killeştirmeye dayalı bir tür finansal enstrümana dönmekte. Bu, herhangi bir tür —kavramsal, imgesel— nesne olabilir, mühim olan tek şey, kimin bunu kimden satın aldığını bildiren bir belgenin varlığıdır. Özellikle resimlerin böyle enstrümanlar olarak iyi iş gördüğünü unutmayalım, özellikle de potansiyel alıcının iPhone’una gönderilen .jpeg’de iyi gözükyorsa. “Sanat dünyası” diyebileceğimiz şey, işte bu finansal yan pazardır. Sıkıntının dağıtılması, sanat-fuarı turizminin teşvik edilmesi ve günümüzün rantçı sınıfına konuşma konusu ve ev dekorasyonu sağlamak gibi yan etkileri de vardır. Artrank.com sanat dünyasının bu versiyonunun en kusursuz örneğidir.

Sanat uzanımının öbür ucunda, sanat dünyasının cephe gerisi için gereksinim duyduğu üretim mekanlarında — başka şeyler yapmak için bulunmak vardır. Bu, genelde bu mekanlarda günlük yaşam pratikleri üzerine deneyler yapılması biçimini alır. Bunun negatif, eleştirel bir işlevi olabilir ya da onaylayıcı, inşa edici bir işlevi olabilir. Kimi eski moda sanat kuramcıları sanatın negatif rolünde ısrar ederler, sanki yüksek modernizmin o endüstriyel solvent kokusuna hasretmişler gibi. Fakat dans bitmiştir. Muhtemelen onaylayıcı, inşa edici yana odaklanmaya başlamanın zamanıdır, Chris Kraus’un kısa ama aydınlatıcı metni *Kayıp Özelmülkler*’de yaptığı gibi. Tasarım bileşeni bir kenara atılamaz. Sanat-tarihsel geçmişe yeni baştan bakmaya başlanmasından itibaren, esasen ana mesele budur. “Güzel sanatlar” tarihsel bir çıkmazdı, artık pek ilginç değildir. Avangartlar gerçekten “yaşamı değiştir!”meyi hedeflemişlerdi — ve değiştirdiler.

Asger Jorn'a göre sanatçının rolü biçimler önericiliğidir. O, güzel sanatları geçici bir sapma olarak görmüştü, özellikle de modernist cisimlenişinde. Kapitalizm, üretimi iki ayrı muhite bölmüştür: biçim üretimi ve içerik üretimi. Emek, içerik üretimine, önceden-verili biçimlerin doldurulmasına indirgenmektedir. Sanatçılar başka bir sınıfa aittirler, biçim yapımcılar sınıfına, simgesel biçimin, ritüel biçimin, toplumsal biçimin vb. yapımcıları sınıfına aittirler. Sanat, tasarımın bir altkümesidir. Ama sanat, marjinalleşmiş bir tür tasarımdır. O halde strateji, ilk olarak sanatın tasarım olma rolünün öne sürülmesi, ikinci olarak üretimde biçim ve içerik ayrımının aşılmasıdır.

Jorn'un bu üretime dair imgesi, biçim ve içerik arasındaki ayrımın sınıra taşınması olarak, tenekedeki çorbaydı. Tenekeyi dolduran içeriğin ne olduğu önemli değildir, içerik tutkaldan ibarettir. Jorn bu konuda yazdığı zamanlarda, Warhol henüz yeni biçimler yapmaya çalıştığı yoldan çıkmamış, biçimin içerikten tamamen ayrılma halini temsil etmeye başlamamıştı. "Çağdaş sanat"ın sanat dünyası versiyonları, deneyci ve biçim önericisi olmanın zorlukları karşısındaki bu geri çekilmeden kaynaklanır. Warhol'un getirdiği şey finansal enstrüman olarak sanattır, konteyner/kapsayıcılık işlevi haricindeki şeylerden tamamen ayrılmış bir sanattır.

O halde sanatçılar hangi sınıfa aittirler? Yıllar önce hacker sınıfı dediğim sınıfa aittirler. Hacker figürü, önerdiğim zamankinden daha tehlikeli bir konuma gelmiş olabilir, ama bunun tek anlamı bu terimin önemli bir meseleye işaret etmiş olduğudur. Sanatçılar eski olandan yeni olanı yapan, biçimleri dönüştüren sınıfa aittirler. Bu yalnızca sanatçıları değil bilimcileri ve mühendisleri de içerir. Çabaları "fikirsiz özelmülk" biçiminde ele geçirilen ve böyle eşdeğer kılınan herkesin sınıfıdır bu. Bu sınıf, "sanallığı" ne olursa olsun,



Asger Jorn, Fraternité avant tout, 1962. Yağlıboya tablo. Silkeborg Kunstmuseum. Fotoğraf: Lars Bay; Teğlifak: Donation Jorn, Silkeborg/VBK, Wien 2006.

kendilerinin yapmadıkları koşullarda çalışmak zorundadırlar yine.

Elbette emek yine mevcuttur. Dünyanın çoğu yine proleterleştirilmektedir. Ama bu, giderek daha detaylıca tasarlanan biçimler dahilinde içerik üreten bir emektir. Emek hem teknik hem estetik boyutları olan biçimler içinde ele geçirilmektedir, ve hacker sınıfı, “sanatçılar” ve kesinlikle tasarımcılar da dahil olmak üzere, emeği ele geçirecek bu biçimleri yapmak zorundadırlar. Bu biçimler zaman zaman yine çorba konservelerine benzerler, ama bazen de iPad'lere benzerler. iPad'i, Campbell'in çorba konservesinin gıda tutkalı yerine beyin tutkalı konan hali olarak düşünebilirsiniz. Beyninizin dijitalleştirilmiş bulamaca indirgenmiş halidir bu.

O halde düşünülecek mesele, iki tabii sınıf —işçi ve hacker— arasında ittifaklar veya çatışmalar olup olamayacağıdır. San Fransisco'da Google otobüslerini aksatma denemeleri aslında bu iki durumun da örneğidir. Bir yandan, işçiler hacker'lara karşı otobüsü taşlamışlardır. Öte yandan, mesele daha karmaşıktır. Otobüs protestocuları Google'da çalışan bazı insanlardan bilgi almışlardı. Kod tasarlayan her insan Ayn Rand'a tapan bir “brogrammer” değildir.

Bizzat Google da hacker-işçi ittifakı tehlikesinin farkındadır, Andrew Norman Wilson'ın *Googleplex'ten Çıkan İşçiler*'inde başarıyla yakaladığı gibi. Çalışanların, farklı ayrıcalık dereceleri sağlayan farklı renkte kimlikler ve-



Andrew Norman Wilson, *Googleplex'ten Çıkan İşçiler*, 2011. Sanatçının kendi güzelliği. Daha bilgi için görülecek →

rilerek yoğun olarak katmanlandırılmaları, başka şeylerin yanısıra, bu gibi ittifaklara dair belli bir tedirginliğin göstergesidir. Wilson, Google işçilerini —bütün gün kitap tarayan, otobüse ve ücretsiz öğle yemeğine alınmayan insanları— görüntülediğinde derhal işten kovulmuştu ve çektiği görüntüye el konulmuştu.

Belki şu an uğraştığımız şey artık aslında kapitalizm değildir — çok daha kötü bir şeydir. Google gibi şirketlerin işlettiği şey artakalan enformasyondur, artakalan emek gücü değildir. Gayesi, enformasyon bakımsızlığına mecbur eden bir altyapı inşa etmek, böyle bir altyapı sahibi olmaktır. Burada kullanıcının elde ettiği enformasyon ne olursa olsun, karşılığında çok, çok daha fazla hasat toplanır. Artık bu enformasyonun iş kaynaklı olması bile önemli değildir. Günlük yaşamdan da çıkarılabilir. Google'ın uç örnek olduğu da düşünülmesin: Fortune 500 şirketlerine göz atarsanız, bugün çoğunun, kısmen ya da tamamen, enformasyon işletmecileri olduğunu görürsünüz. En büyükleri Walmart bile böyledir. Bu gibi mega mağazalar, finansal ve lojistik bir veri sisteminin fiziksel tezahürlerinden ibarettir. Para ve enformasyonun manzara üzerinde katılmış halidirler. Sanat dünyasındaki sanatsal işlere bu bakımdan oldukça benzerler.

Bizzat hakim sınıf biçim değiştirmiştir. Sanat dünyasının biçim değiştirmiş olmasının nedeni kısmen budur. Sanatın yeni türde bir efendisi vardır. Bu efendi yapılarından çok daha ziyade artakalan enformasyonun biçilmesiyle ilgilenir. Gayesi, enformasyon akışlarının metalaştırılmasıdır. Dolayısıyla bu efendi, enformasyonun akmasına eskiden beri aracılık eden şeyleri, ailedeki, topluluktaki, okullardaki bütün hediye mübadelelerini baltalar. Kapitalistlerin fiziki üretimde yaptıkları neyse, yeni hakim sınıfın enformasyon üretiminde yaptığı odur. Ben bu yeni efendilere vektörel sınıf diyorum. Hakimiyetlerini enformasyon vektörlerinin sahipliği ve denetimi yoluyla, hisseleri, akışları ve tasarımı yoluyla kurarlar.

“Sanatın maddesizleşmesi”, kapitalizmin (daha bile soyutlanmış) bu başka şeye dönüşmesiyle türdeştir. Kavramsal sanat, kavramsal işletmenin yükselişinin bir yan etkisidir. Ama olmuş olan şey, bir maddesizleşmeden ziyade, enformasyon ve onun maddi biçimi arasındaki ilişkideki bir kaymadır. Vuku bulmuş olan, enformasyonun herhangi bir belirli maddi ifadeden soyutlanmasındır, genel olarak maddiyattan soyutlanması değildir.

Bu arada, Hardt ve Negri'nin popülerleştirdiği belli kategorilerden sürekli kaçınmam bu yüzdendi. “Maddi olmayan emek” bir saçmalıktan ibarettir. Kavram-olmayan bir şeydir. Hacker sınıfının yaptığı, ne geleneksel anlamdaki emektir, ne de “maddi olmayan” bir şeydir. Şu an içinde yaşamak



Brezilya'da bir fabrikada işçiler Anonymous'un kullandığı Guy Fawkes maskelerini üretiyor. Fotoğraf: Reuters

zorunda olduğumuz enformasyon-soyutlayıcı altyapıdan daha maddi bir şey olamaz. Ne de emek artık daha işbirlikçi veya daha ortaklaşa olmuştur. Aksine, hacker sınıfının tasarlamak zorunda olduğu şey, bunun tam karşıtıdır: enformasyon mübadelesinin metalaştırılmış, bireyselleştirilmiş biçimleridir. Yani Hardt ve Negri'nin Aziz Paul üzerine homurdanmak yerine en azından doğru şeylere dikkat etmiş olmalarını selamlıyorsam da, yaptıkları çözümleme bence vakianın ayırt edici hatlarına pek yakın düşmemiştir.

İşçi de, hacker da, kendi iradelerine karşıt bir dünyayı üretmekle görevlendirilmişlerdir, hem de birbirleriyle topyekün bir savaş içinde yarışınlar diye tasarlanmış bir tarz içinde. Eşitsizlik ve güvencesizlik, emeğin ve gündelik olanın altyapısına tasarlanarak entegre edilmiştir. Hatta hacker sınıfı kendi varoluş koşullarını, kazanan-hepsini-alır start-up (teknolojik girişim) kültürünün radikal çatallanışı içinde bulur. Biçim-tasarlayıcı pratiklerin "çıktı"sını gerçek anlamda ölçemeyen vektörel sınıf, bunları büsbütün outsource etmeyi (başkasına yaptırmayı) tercih edecektir. Kendini-sömürmenin kusursuz modeli olan start-up'ta, riskin neredeyse hepsini hacker üstlenirken, vektörel sınıf bahislerini garantiye alır ve sonuçta çıkabilecek bütün fikirsel özelmükün rantını toplar.

Elizabeth Povinelli'nin biçim-tasarlayıcı her tür faaliyete dahil olan *çaba* meselesini ele alması beni sevindirdi. Emek vermek çabadır, ama genelde

standart ve bölütlenmiş bir çabadır. Kapitalizm, emek zamanını ölçülebilir kılmakla, onu parçalara bölmek ve birim süre başına fiyat biçmekle ilgilidir. Hackleme de çabayla ilgilidir, ama bu çabayı bölüp nicelemek öyle kolay değildir, çünkü nitel farkları yapan türde bir çabadır bu. Gregory Bateson'un deyişiyle "enfomasyon bir fark yapan farktır". Bu iş çok, çok zordur. Ama koltukta uzun uyuklamaları, mahallede yürümeyi, gece yarısı uyanıp gün ağarana dek bilgisayar başında tosmayı içerebilir. Farklı türde bir çabadır bu, zamanla farklı bir ilişkisi vardır.

Bu, "maddi olmayan" çaba değildir. Bu dil bizi ancak fikirlerin nereden geldikleri üzerine eski moda romantik fikirlere doğru kaydırır. Yeni fikirler, yeni biçimler, yeni tasarımlar üretmekten daha maddi bir şey yoktur. Gerçi burada maddi varlıkların standart dışı belirli bir kullanımı vardır. Buna oyun ya da deney diyebilirsiniz. Üretici olmayan yönü fetişleştirebilirsiniz, özellikle de sanat tarihinin bakış açısıyla. Ama tasarımın bakış açısına göre, bu çabanın sonuçları ancak ikincil olarak negatiftir. Sonuçta çıkan, yeni biçim-



Las Vegas'ın hacker konferansı DefCon'da sunulan Medeco anahtar hack'i. Marc Weber Tobias ve kilit kıran ekibi, iddiaya göre bu şirketin yüksek-güvenlikli kilitlerini 2008 DefCon'da madara etmişlerdi. Fotoğraf: Dave Bullock

lerdir, bizzat yeninin biçimidir. Avangartların yapmış olduğu her şey aslında tasarımıdır.

Çaba enerji harcar. Hack artakalan enerji gerektirir. “Bataille haklıydı”. Bu, bir uygarlığın, onu tanımlayan, onu şekillendiren, geleceğini oluşturan artakalan ile ne yaptıdır. Bizim uygarlığımızın bu enerjiyle yapmayı seçtiğı şey, onu ölçülebilir kılmaktır. Biz de bu ölçüye dayanarak biliyoruz ki bu uygarlık tutunamayacaktır. Zamanı çoktan dolmuştur. Kendisine olan güvenini tamamen yitirmiştir. Bu uygarlığın enerjisini ne yaptığı konusunda yanlış giden işleri tam olarak ölçebiliriz, ama bu uygarlığın hakim sınıfı, bu konuda herhangi bir çaba harcamayacak ya da harcamayacaktır. Zulaladıkları sanat bunu gösteriyor: gerileme dönemindeki bir hakim sınıftır bu. “Eksenler” ve “bozuculuk” üzerine takıntılı ideolojik mızırdanma, buzul bir durağanlığın kılıfıdır.

Bu yüzden olabilecek olan, ancak, paralarını almamız, olabildiğince iyi yaşamamız, ve marjinlerde başka bir yaşam için prototipler inşa etmeye çalışmamızdır. Herhangi bir mekan, her mekan bunun alanı olabilir. Sonuçlar muhtemelen mütevazı olacaktır. Deney yapalım! Hangi yeni biçimlerin yüksелеceğini ve tutacağını kim bilebilir ki? Gerçek yaratımları sanat dünyasıyla bağlantılı olan uzanım kırılacaksa da kırılsın. Bizim ona duyduğumuzdan çok, o bize ihtiyaç duyuyor. Sanat ve dil akademisinden olanlarımız için, çözüm, belki de, özelleşmiş geleneklerimize gösterdiğimiz derinden muhafazakar, hatta reaksiyoner vefalılığımızdan sıyrılmaktır. Güzel sanatlar tarihiyle ve kıtasal yüksek kuramla artık işimizi bitirelim. Bunca Heidegger yetsin; bunca Duchamp yetsin. Yeni tür bir şimdilik için, şimdiki zamanın yeni bir arşivine ihtiyacımız var. Daha yaygın bir ortaklaşmaya, hem teknik hem de estetik karşı-üretim çok farklı muhitleriyle diyalog içinde olmaya ihtiyacımız var.

Michèle Bernstein'in deyişyle: “bütün diyarların canavarları, birleşin!”

